

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.2/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/39221451>

Довженко Я. М.,
аспірантка IV року навчання
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЩОДО ЖІНОК В СФЕРІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН, В УКРАЇНІ: УЗГОДЖЕНІСТЬ ІЗ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ НОРМАМИ (ЗА СТАМБУЛЬСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ)

CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLENT CRIMINAL OFFENSES COMMITTED AGAINST WOMEN IN THE SPHERE OF FAMILY RELATIONS IN UKRAINE: COMPLIANCE WITH INTERNATIONAL LEGAL NORMS (UNDER THE ISTANBUL CONVENTION)

У статті досліджено міжнародно-правові аспекти кримінальної відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення у сфері сімейних відносин відповідно до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби із цими явищами. Надається детальний аналіз кримінального законодавства України, що стосується кримінальної відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення стосовно жінок та здійснено порівняння його зі стандартами, встановленими у Стамбульській конвенції. Проведене дослідження вказує, що законодавство України майже повністю узгоджене зі стандартами, встановленими у Стамбульській конвенції.

Відзначено, що доповнення КК України новими положеннями кримінальної відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення, які можуть вчинятися в сімейній сфері, було здійснено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». КК України було доповнено новими положеннями, які передбачають відповідальність за насильницькі кримінальні правопорушення, що можуть вчинятися в сімейній сфері: ст. 91-1 «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації», ст. 151-2 «Примушування до шлюбу». Одним із досягнень українського кримінального законодавства є додання до КК України норм, які захищають не тільки жінок, але і чоловіків та дітей (хлопців та дівчат) від вчинюваних насильницьких кримінальних правопорушень щодо них.

Однією із новел стала криміналізація домашнього насильства. КК України був доповнений ст. 126-1 «Домашнє насильство», яка передбачає відповідальність за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства.

Однак, внесені КК України зміни да доповнення не в повній мірі співвідносяться із положеннями Стамбульської конвенції. Залишаються не кримінально караними такі діяння, як: 1) каліцтво жіночих геніталій за наявності згоди потерпілого (особи) (ст. 38(а) Конвенції); 2) підбурювання та примушування потерпілої до того, щоб вона зазнала таких дій (ст. 38(б) та 38(с) Конвенції)».

Визначено проблеми, що потребують вирішення. Сформульовані пропозиції щодо усунення недоліків норм чинного КК України, що можуть виникати при кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчиняються в сімейній сфері.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, імплементація міжнародного законодавства, домашнє насильство, сфера сімейних відносин, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, гендерно обумовлене насильство.

In the article were examined the international legal aspects of criminal responsibility for violent criminal offenses in the sphere of family relations according to the Convention of the Council of Europe on preventing and combating violence against women and domestic violence. A detailed analysis of Ukrainian criminal legislation regarding criminal responsibility for violent criminal offenses against women is provided, and a comparison is made with the standards established in the Istanbul Convention. The research indicates that Ukrainian legislation is almost completely aligned with the standards established in the Istanbul Convention.

The addition of new provisions on criminal responsibility for violent criminal offenses that may occur in the family sphere to the Ukrainian Criminal Code was made by the Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to Implement the Provisions of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence". The Criminal Code of Ukraine was supplemented with new provisions that provide for responsibility for violent criminal offenses that may occur in the family sphere: Art. 91-1 "Restrictive measures applied to persons who commit domestic violence", Art. 126-1 "Domestic violence", Art. 134 "Illegal abortion or sterilization", Art. 151-2 "Forced marriage". One of the achievements of Ukrainian criminal legislation is the addition of norms to the Criminal Code of Ukraine that protect not only women but also men and children (boys and girls) from violent criminal offenses committed against them.

One of the novelties was the criminalization of domestic violence. The Criminal Code of Ukraine was supplemented with Article 126-1 "Domestic Violence", which provides for liability for the intentional systematic commission of physical, psychological, or economical violence.

However, the changes and additions made to the Criminal Code of Ukraine do not fully correspond to the provisions of the Istanbul Convention. Such acts as 1) female genital mutilation with the consent of the victim (person) (Art. 38(a) of the Convention), and 2) incitement and coercion of the victim to undergo such actions (Art. 38(b) and 38(c) of the Convention) remain not criminally punishable.

The problems that need to be solved have been identified. Proposals have been formulated to eliminate the shortcomings of the current Criminal Code of Ukraine that may arise when qualifying criminal offenses committed in the family sphere.

Key words: *Istanbul Convention, implementation of international law, domestic violence, family relations sphere, physical violence, psychological violence, economic violence, gender-based violence.*

Постановка проблеми. Проблема домашнього насильства та його запобігання є однією з найбільш нагальних проблем не лише на рівні окремої держави, але і на міжнародному рівні. За даними дослідження ВООЗ більше чверті (27%) жінок у віці 15–49 років, які перебували у стосунках, повідомляють, що вони зазнали певної форми фізичного та/або сексуального насильства з боку свого інтимного партнера [13]. Оцінки поширеності насильства з боку інтимних партнерів протягом усього життя коливаються від 20% у Західній частині Тихого океану, 22% у країнах з високим рівнем доходу та Європі та 25% у регіонах ВООЗ Америки, до 33% у африканському регіоні ВООЗ, 31% у ВООЗ регіоні Східного Середземномор'я та 33% у регіоні ВООЗ у Південно-Східній Азії [13]. Близько 38% усіх вбивств жінок вчиняють близькі партнери [13].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СЕТС №210, Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року [7] була прийнята для захисту жінок, від насильства, що вчиняється і може вчинятися щодо них. Вона визначає осно-

вні види насильницьких правопорушень, що можуть вчинятися стосовно жінок та пропонує державам-учасницям Стамбульської конвенції закріпити в національному законодавстві відповідальність за їх скоєння та забезпечити ефективні заходи щодо покарання винних. У даному міжнародному нормативно-правовому акті передбачається зобов'язання сторін вживати необхідних законодавчих та інших заходів по недопущенню випадків домашнього насильства, захисту жінок від будь-яких подальших актів насильства, надання жертвам необхідної допомоги, забезпечення кримінального розслідування у випадках застосування до особи насильства, покарання винних та забезпечення компенсації.

Підписана Україною в 2011 році та ратифікована в 2022 році із застереженням Стамбульська конвенція є ґрунтовно розробленим міжнародно-правовим актом, імплементація норм якого, завжди привертала увагу вітчизняних науковців та законодавця. В застереженні зазначено, що Україна «відповідно до п. 2 ст. 78 Конвенції [7] залишає за собою право не застосовувати положення п. 2 ст. 30 Конвенції до приведення національного законодавства у від-

повідність із зазначеними положеннями Конвенції»[4]. Частково це можна пояснити тим, що в межах реалізації положень вказаної Конвенції 11 січня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [3].

Відповідно до вказаного Закону України КК України було доповнено новими положеннями, які передбачають відповідальність за насильницькі кримінальні правопорушення, що можуть вчинятися в сімейній сфері: ст. 91-1 «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації», ст. 151-2 «Примушування до шлюбу».

Внаслідок недосконалості окремих норм, якими був доповнений КК України, здійснена українським законодавцем реалізація норм положень Стамбульської конвенції викликала низку питань щодо кваліфікації насильницьких кримінальних правопорушень в сфері сімейних відносин, створила колізію певних положень чинного КК України. Частина норм українського законодавства не узгоджуються із нормами Стамбульської конференції. У зв'язку з цим виникає необхідність ретельного правового аналізу чинних норм КК України та зіставлення їх з діючими положеннями Стамбульської конвенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародно-правової обумовленості кримінальної відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення в сфері сімейних відносин досліджувалася такими науковцями, як: А.В. Андрушко, Л.П. Брич, А.О. Байда, А.А. Васильєв, А.А. Вознюк, В.К. Гришук, О.П. Дьоміна, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, Н.В. Коломієць, М.М. Легенка, В.А. Мозгова, О.В. Степаненко, О.М. Ткаченко, М.І. Хавронюк, К.В. Юртаєва та інші.

Формулювання мети та завдань. Враховуючи зазначене вище, метою даного дослідження є встановлення відповідності положень чинного вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за насильницькі

кримінальні правопорушення, що вчиняються в сімейній сфері, положенням Стамбульської конвенції, та виробити рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства у відповідності до вимог Стамбульської Конвенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стамбульська конвенція – це перший комплексний, юридично зобов'язуючий документ у Європі, спрямований на захист, запобігання і вироблення стратегій в сфері протидії насильству стосовно жінок та насильству в сім'ї. Держави-учасниці Стамбульської конвенції взяли на себе зобов'язання вживати «необхідних законодавчих та інших заходів для прийняття та здійснення загальнодержавної ефективної, усеосяжної та скоординованої політики, яка охоплює всі відповідні заходи для запобігання всім формам насильства та для боротьби з усіма формами насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції, і пропонують цілісну відповідь насильству стосовно жінок» [7].

Як зазначають А.А. Васильєв та К.В. Юртаєва «основна ідея як Стамбульської конвенції, так і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII – це впровадження системи заходів, спрямованих на протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству, посилення захисту від дискримінації за гендерною ознакою» [9, с. 281].

Стамбульська конвенція містить не лише наміри та декларації, але й конкретні зобов'язання для держав-учасниць щодо вдосконалення законодавства та його реалізації, що стосуються криміналізації окремих видів насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються по відношенню до жінок, в тому числі тих, що вчиняються в середині сім'ї.

Одним із досягнень Стамбульської конвенції стало те, що її рамкова дія заснована на чотирьох опорах (пілєрах) (the Four Pillars) – 4-P: 1) Prevention (попереджати усі форми насильства проти жінок); 2) Protection (захищати від усіх форм насильства проти жінок); 3) Prosecution (переслідувати усіх, хто звинувачується у вчиненні актів насильства проти жінок) [12, с. 37]; 4) Policy integration (інтегрувати політики, тобто протидіяти

насилъству щодо жінок за допомогою інтегрованих комплексних механізмів) [12, с. 38].

На відміну від Декларації про викорінення насилъства щодо жінок Генеральної асамблеї ООН Стамбульська конвенція містить положення не тільки про запобігання та боротьби із насилъством стосовно жінок в цілому, а і спеціальні норми, які захищають жінок від домашнього насилъства.

Під «насилъством стосовно жінок» у Стамбульській конвенції «розуміється порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насилъства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті» [7]. У Декларації Генеральної асамблеї ООН про викорінення насилъства щодо жінок зазначено, що «насилъство стосовно жінок» є будь-яким актом насилъства, здійсненим на підставі статеві ознаки» [6], а у Конвенції Ради Європи, що таке «насилъство вчиняється за гендерною ознакою і являється порушенням прав людини й формою дискримінації стосовно жінок» [7]. Визначення «насилъства по відношенню до жінок» дане Стамбульською конвенцією є ширшим ніж, варіант визначення цього терміну, який закріплений у Декларації про викорінення насилъства щодо жінок.

У Стамбульській конвенції під «гендером» «розуміється соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків» [7]. В свою чергу, «насилъство стосовно жінок за гендерною ознакою» означає насилъство, яке спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно (таке, як примусовий аборт, ушкодження жіночих статевих органів), або яке жінки переживають частіше за чоловіків (таке як домашнє насилъство, примусова стерилізація)» [7].

Стамбульською конвенцією передбачається криміналізація таких видів правопорушень, що можуть бути вчинені в сімейній сфері: 1) психологічне насилъство (ст. 33 Стамбульської

конвенції); 2) переслідування (ст. 34 Стамбульської конвенції); 3) фізичне насилъство (ст. 35 Стамбульської конвенції); 4) сексуальне насилъство, у тому числі зґвалтування (ст. 36 Стамбульської конвенції); 5) примусовий шлюб (ст. 37 Стамбульської конвенції); 6) каліцтво жіночих геніталій (ст. 38 Стамбульської конвенції); 7) примусовий аборт та примусова стерилізація (ст. 39 Стамбульської конвенції).

Перелічені вище правопорушення можуть бути проявом такого складного явища, як домашнє насилъство, визначення якого також закріплене Стамбульською конвенцією. Відповідно до Конвенції «домашнє насилъство означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насилъства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні» [7].

6 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насилъству стосовно жінок і домашньому насилъству та боротьбу з цими явищами» [3], наслідком якого є внесення низки змін до чинного КК України. Однією із новел стала криміналізація домашнього насилъства. КК України був доповнений ст. 126-1 «Домашнє насилъство», яка передбачає відповідальність за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насилъства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

У ст. 126-1 КК України перелічуються такі форми домашнього насилъства, як: фізичне, психологічне та економічне, в той час як Стамбульською конвенцією (ст. 3) та Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насилъству» (ст. 1) передбачене ще сек-

суальне насильство. Це пов'язане з тим, що відповідальність за цю форму насильницьких кримінальних правопорушень, які вчиняються в сімейній сфері внесли до розділу IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» у формі кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень. Даний підхід законодавця дозволив уникнути колізійності регулювання кримінальної відповідальності за сексуальне насильство.

Ст. 33 Стамбульської конвенції психологічне насильство визначається як умисна поведінка, яка призводить до тяжкого порушення психічної цілісності шляхом примушування або погроз. Психологічне насильство, як одну із форм домашнього насильства було включено до ст. 126-1 КК України. Поняття психологічно насильства законодавчо закріплено п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. З цього слідує, що психологічне насильство може мати дві форми: погрозу застосування фізичного насильства та безпосередній вплив на психіку шляхом систематичного знущання, приниження честі та гідності тощо. У порівнянні із нормою передбаченою Стамбульською конвенцією норма чинного українського законодавства має ширший перелік способів вчинення психологічного насильства та його наслідків.

Ст. 34 Стамбульської конвенції передбачає кримінальну відповідальність за переслідування. Однак такі дії у національному законодавстві окремою статтею не криміналізовані. Відповідно до чинного законодавства України про кримінальну відповідальність та п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» переслідування у контексті кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері є одним із різ-

новидів прояву психологічного насильства. Як визначено Стамбульською конвенцією особливостю переслідування є те, що це є повторним здійсненням загрозової поведінки спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку. В таких випадках, для захисту потерпілої особи, суду слід застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів передбачених ст. 91-1 КК України-

Фізичне насильство є найнебезпечнішою формою домашнього насильства закріпленого ст. 126-1 КК України. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (п. 14 ч. 1 ст. 1) визначає фізичне насильство, як форму «домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [2].

Ст. 38 Конвенції визначає, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб було криміналізовано каліцтво жіночих геніталій. В залежності від обставин справи кримінальна відповідальність за каліцтво жіночих геніталій вчинених у сфері сімейних відносин в Україні може наставати за двома статтями: ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження» та ст. 126-1 «Домашнє насильство». Відповідно до ст. 121 КК України каліцтво статевих органів є умисним тяжким тілесним ушкодженням. Ст. 38 Стамбульської конвенції має ширший ніж у чинному КК України перелік форм умисної поведінки, за яку повинна наставати кримінальна відповідальність. «Звертає на себе увагу те, що в тексті Стамбульської конвенції положення про каліцтво жіночих геніталій відмежовано від положень про фізичне та психологічне насильство (ст. 33, 35 Конвенції). У поєднанні з буквальною інтерпретацією ст. 38 договору такий статус-кво означає, що останнє положення вимагає від держав-учасниць абсолютної заборони каліцтва жіночих геніталій, незалежно від згоди потерпілої особи.

І.І. Давидович та К.П. Задоя звертають увагу на те, що «залишаються не кримінально караними такі діяння, як: 1) каліцтво жіночих геніталій за наявності згоди потерпілого (особи) (ст. 38(а) Конвенції); 2) підбурювання та примушування потерпілої до того, щоб вона зазнала таких дій (ст. 38(b) та 38 (с) Конвенції)» [10, с. 95]. На думку А.А. Васильєва та К.В. Юртаєвої слід виключити «суспільно небезпечний наслідок у виді каліцтва статевих органів із переліку наслідків, передбачених ст. 121 КК України, та встановити окрему норму за умисне каліцтво жіночих геніталій» [9, с. 281]. З цією точкою важко погодитися, бо каліцтво статевих органів в Україні не є розповсюдженим явищем.

Ст. 39 Стамбульської конвенції передбачено, що сторони повинні вживати необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб було «криміналізовано такі форми умисної поведінки: 1) проведення абортів жінці без її попередньої та інформованої згоди; 2) проведення хірургічного втручання, метою або наслідком якого є припинення здатності жінки до природної репродукції без її попередньої та інформованої згоди або розуміння процедури» [6]. Положенням, що регулює відповідальність за примусовий аборт та примусову стерилізацію та реалізує охорону особи від вчинення щодо неї таких протиправних дій є ст. 134 КК України. Закріплена відповідальність за: 1) проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти; 2) примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи; 3) та незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи з більш суворим покаранням; 4) примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи; 5) стерилізація без добровільної згоди потерпілої особи, яка мала наслідки у вигляді спричинення смерті потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки.

Одночасно ст. 121 КК України передбачена кримінальна відповідальність за переривання вагітності та за втрату будь-якого органу або його функцій. Тому, при кваліфікації вчиненого для розмежування 134 та 121 статей КК України слід враховувати спрямованість умислу злочинця. Так, для ст. 121 КК України таким

умислом буде спричинення тяжких тілесних ушкоджень, наслідками якого можуть бути переривання вагітності та/або втрата будь-якого органу або його функцій, а в ст. 134 умисел направлено саме на переривання вагітності та стерилізацію. Вчиненні діяння, можна вважати кримінальними правопорушеннями, що пов'язані із домашнім насильством, якщо таке насильство було вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Відповідно до вимог ст. 37 Стамбульської конвенції державам-учасницям Конвенції потрібно «вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб: 1) умисну поведінку, яка полягає в примушуванні дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано; 2) умисну поведінку, яка полягає в заманюванні дорослого або дитини на територію держави-учасниці Конвенції або держави іншої, ніж та, у якій він чи вона проживає, для примушування цього дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано» [7]. При імплементації даної норми український законодавець пішов значно ширше і ст. 151-2 КК України криміналізував не тільки примушування особи до вступу в шлюб, а і: 1) продовження примусово укладеного шлюбу; 2) примушування до вступу у співжиття без укладання шлюбу (цивільний шлюб); 3) або до продовження такого співжиття.

Дане кримінальне правопорушення може вважатися таким, що вчинений у сімейній сфері, якщо таке примушування здійснювалося хоча би одним із членів родини стосовно іншого. На думку А.В. Андрушко «недоліком нової статті КК України є те, що нею не передбачено способи, якими повинно здійснюватися таке примушування. У зв'язку з цим наголосимо, що кримінальне законодавство України містить чимало статей, які передбачають відповідальність за ті чи інші види примушування. Йдеться зокрема, про ст. 154, 174, 180, 280, 300, 301, 303, 355, 373, 386, 404 КК України. У низці вказаних статей законодавець чітко вказує на способи такого примушування при цьому єдиний підхід тут відсутній» [8, с. 171].

Коментуючи ст. 126-1 КК України, М.І. Хавронюк, зазначає, що поняття «примушуван-

ня» означає «застосування щодо потерпілого чи його близької особи, або шантаж – погрозу знищити, чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи, чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи)» [11, с. 455]. На нашу думку, перелік способів примушування особи до вступу в шлюб вичерпно сформулювати неможливо. Вважаємо, що на доктринальному рівні можна визначити форми, якими може вчинятися примушування особи до вступу в шлюб є: фізичне насильство або погроза його застосування потерпілому чи близьким йому особам, психологічне насильство, економічне насильство або погроза його застосування.

Аналіз тексту диспозиції ч. 1 ст. 151-2 КК України дає змогу дійти до висновку й про інші недоліки розглядуваної норми. Так, зокрема, у ній встановлено відповідальність за продовження примусово укладеного шлюбу. У зв'язку з цим, виникає запитання: чому законодавець передбачив покарання за продовження примусово укладеного шлюбу, однак не зробив цього стосовно примушування до продовження шлюбу, укладеного добровільно? Відповіді на це не знаходимо [8, с. 172].

Ст. 46 Стамбульської конвенції передбачені обтяжуючі обставини, щодо вчинених правопорушень. Можна зазначити, що в ст. 67 КК України, в якій передбачені обставини, які обтяжують покарання містяться ті ж самі положення, що і в ст. 46 Стамбульської конвенції, однак є одна відмінність. Відповідно Стамбульської конвенції обтяжуючою обставиною, є вчинення правопорушення проти дитини або в присутності дитини. КК України містить схожу норму, яка передбачає вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини. Слід звернути увагу на те, що на відміну від Стамбульської конвенції КК України визнає обтяжуючою обставиною вчинення кримінального правопорушення тільки проти малолітнього.-

Висновки. Здійснена ратифікація й подальша імплементація норм Стамбульської конвенції українським законодавцем щодо кримінальної відповідальності за насильство стосовно

жінок і домашнє насильство є необхідним кроком, задля удосконалення захисту громадян від насильницьких кримінальних правопорушень. Хоча Стамбульська конвенція спрямована на запобігання та боротьбу з насильницькими кримінальними правопорушеннями та домашнім насильством, що вчиняються стосовно жінок як гендерно зумовленим насильством, вона не заперечує те, що насильницькі правопорушення можуть вчинятися щодо чоловіків та дітей також.

Внесені Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнення до Кримінального кодексу України не в повній мірі співвідносяться із положеннями Стамбульської конвенції. Досягненням українського кримінального законодавства є додання у КК України норм, які захищають не тільки жінок, але і чоловіків та дітей (хлопців та дівчат) від вчинюваних насильницьких кримінальних правопорушень що них. Також, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить більш широкий перелік способів вчинення психологічного насильства та його наслідків ніж Стамбульська конвенція.

Вбачаємо, що положення, якими був доповнений КК України внаслідок реалізації положень Стамбульської конвенції, потребують перегляду та вдосконалення:

– чинне кримінальне законодавство щодо відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення стосовно дітей, потребує подальшого вдосконалення, а саме: приведення п. «б» ч. 1 ст. 67 КК України у відповідність до ст. 46 Стамбульської конвенції, замінивши слова «щодо малолітньої дитини або у присутності дитини» словами «проти дитини або в присутності дитини». Це дозволить посилити відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень відносно неповнолітніх, в тому числі за вчинення домашнього насильства, бо у п. «б» ч. 1 ст. 67 КК України обтяжуючою обставиною визнане вчинення кримінального правопорушення тільки щодо малолітньої дитини;

– у ст. 151-2 «Примушування до шлюбу» потрібно криміналізувати примушування до продовження шлюбу, укладеного добровільно;

– форми, якими може вчинятися примушування особи до вступу в шлюб слід вважати: фізичне насильство або погроза його застосування потерпілому чи близьким йому особам,

психологічне насильство, економічне насильство або погроза його застосування.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Тому, подальші дослідження відкривають перспективи для подальших пошуків у сфері боротьби з насильницькими кримінальними правопорушеннями у сфері сімейних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. (дата звернення 07.02.2023)
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 07.02.2023)
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення 20.02.2023)
4. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення 07.02.2023)
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.02.2023)
6. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року № 48/104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text (дата звернення 10.05.2022)
7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (CETS № 210). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 17.01.2023)
8. Андрушко А.В. Щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу // Національний юридичний журнал: теорія та практика, грудень 2018 с. 170–173.
9. Васильєв А.А. Юртаєва К.В., Реалізація положень Стамбульської конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системно-правовий аналіз внесених змін і доповнень // Порівняльно-аналітичне право. – 2019. – № 1. – с. 279–284.
10. Давидович І.І., Задоя К.П. Проблеми приведення кримінального законодавства України у відповідність із вимогами стамбульської та Лансаротської конвенцій. Південноукраїнський правничий часопис – 2019/ – № 4 ч. 1. – с. 93 – 97.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. ВД «Дакар», 2018. 1360 с.
12. Харитоновна О.В. Домашнє насильство та доступ жінок до правосуддя: правові бар'єри // Вісник Асоціації кримінального права України, 2020, № 1(13).
13. Violence against women. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> (дата звернення 01.02.2023).